

ИПАКЧИЛИК ТАРМОҒИДАГИ КЛАСТЕР ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ

Худойкулов Мамарасул Раджабович

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти
ORCID: 0009-0003-5013-367X

Аннотация. Ушбу тадқиқот ишида ипакчилик тармоғидаги кластер тизимини такомиллаштиришнинг методологик жиҳатлари ўрганган. Ипакчилик кластерларини шаклланишида иштирок этувчи асосий манфаатдор томонлар ва уларнинг фаолиятлари таҳлил қилиниб, ипак кластерларининг ривожланиши ва рақобатбардошлигига таъсир кўрсатувчи омиллар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: тармоқ, кластер, барқарорлик, тўқимачилик, саноат, тенденция.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КЛАСТЕРНОЙ СИСТЕМЫ В ШЕЛКОВОЙ ОТРАСЛИ

Худойкулов Мамарасул Раджабович

Ташкентский институт текстильной и легкой промышленности

Аннотация. В данной научно-исследовательской работе изучены методологические аспекты совершенствования кластерной системы в шелковой отрасли. Проанализированы основные заинтересованные стороны, участвующие в формировании кластеров шелководства и их деятельность, а также проанализированы факторы, влияющие на развитие и конкурентоспособность шелковых кластеров.

Ключевые слова: сеть, кластер, устойчивость, текстильная промышленность, промышленность, тренд.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF IMPROVING THE CLUSTER SYSTEM IN THE SILK INDUSTRY

Khudoykulov Mamarasul Radjabovich

Tashkent Textile and Light Industry Institute

Abstract. Methodological aspects of improving the cluster system in the silk industry were studied in this research work. The main stakeholders involved in the formation of sericulture clusters and their activities were analyzed, as well as the factors affecting the development and competitiveness of silk clusters..

Keywords: network, cluster, sustainability, textile, industry, trend.

Кириш.

Қадимий тарихига эга ипак саноати маданий аҳамияти билан жаҳон тўқимачилик бозорида муҳим ўрин тутди. Ўзининг бежирим тузилиши ва чидамлилиги билан машҳур бўлган ипак асрлар давомида бойлик рамзи бўлиб келган. Ипак саноати ўзининг эстетик ва маданий қийматидан ташқари, бир қанча мамлакатлар иқтисодиётига катта ҳисса қўшиб, аҳоли бандлигини таъминлайди ва қишлоқ жамоаларини қўллаб-қувватлайди. Аммо ушбу саноат кўплаб муаммоларга дуч келмоқда, жумладан, синтетик толалар рақобати, хом ашё нархларининг ўзгариши ва истеъмолчиларнинг хоҳиш-истакларининг ўзгариши. Сўнгги йилларда саноат кластерлари концепцияси тармоқларнинг рақобатбардошлиги ва барқарорлигини ошириш воситаси сифатида оммалашди. Муайян соҳадаги ўзаро боғланган корхоналар, етказиб берувчилар ва тегишли ташкилотларнинг географик жиҳатдан яқин гуруҳлари сифатида белгиланган кластерлар бир қатор афзалликлари билан барча тармоқни ривожланишида муҳим бўлмоқда. Кластер ёндашуви турли соҳаларда, жумладан технология, автомобилсозлик ва қишлоқ хўжалиги соҳаларида муваффақиятли татбиқ этилиб, самарадорлик ва иқтисодий ўсишнинг ошишига олиб келди.

Потенциалига қарамай, ипакчилик саноатида кластер тизими етарлича ўрганилмаган ва ривожланмаганлигича қолмоқда. Мавжуд ипак кластерларининг услубиётини такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш янада мустақкам ва рақобатбардош ипакчилик саноатини ривожлантириш учун муҳим аҳамиятга эга. Ушбу тадқиқот ипакчилик саноатида кластер тизимининг жорий тузилмасини таҳлил қилиш, асосий муаммоларни аниқлаш ва унинг самарадорлиги ва барқарорлигини ошириш учун услубий такомиллаштиришни таклиф қилишдан иборат.

Адабиётлар шарҳи.

Ипак саноатидаги кластер моделлари тегишли фаолият ва ресурсларни гуруҳлаш орқали ишлаб чиқаришни оптималлаштириш, сифатни яхшилаш ва рақобатбардошликни оширишга ёрдам беради. Турли ёндашувлар қўлланилган, уларнинг ҳар бири ўзига хос мақсад ва натижаларга эга.

Хитойнинг Шенгзе шаҳридаги ипак тўқимачилик саноати кластерлари масштабсиз тармоқ тушунчалари ёрдамида таҳлил қилинди. Ушбу усул кластер даражасини ошириш учун муҳим бўлган асосий тугунларни ва ташқи омилларни аниқлашга ёрдам беради. Тадқиқот шуни кўрсатадики, минтақавий ташқи алоқаларни оптималлаштириш ва юқори даражадаги халқаро кластерларга уланиш ривожланиш учун зарурдир (Жиан, 2007).

1999 йилдан 2011 йилгача Хитойда ипак ишлаб чиқариш провинцияларининг таҳлили маълумотлар тузилмасини соддалаштириш ва кластерлаш шакллари аниқлаш учун асосий компонент таҳлилини қўллаган. Ушбу усул ипак ишлаб чиқаришда саноат конфигурацияси ва структуравий тузатишлар учун асос бўлиб хизмат қилади (Ванг ва бошқ., 2013).

Муҳамедова ва Уроқов (2019) томонидан Ўзбекистонда ипакчилик саноати учун ишлаб чиқилган симуляция модели бошқарув, бозор муносабатлари ва экспорт салоҳиятини такомиллаштиришга қаратилган. У озуқа базалари тузилишини, дон ва пилла етиштиришни башорат қилади ва бир нечта операцион блокларни бирлаштиради.

Урушдан олдинги Японияда ипак тўқув кластерларининг ривожланиши Sonobe - Otsuka модели орқали кўриб чиқилиб, саноат ўсиши учун агломерация иқтисодиётини жалб қилишда савдо уюшмалари ва маҳаллий ҳукуматларнинг ролини таъкидлайди (Ҳашино ва Отсука, 2013).

Маджидов ва Ибрагимова (2015) Ўзбекистонда ипакчилик саноатининг сармоявий майдонини таҳлил қилишда кластерли ёндашув оптимал ривожланиш учун

инвестицияларни қўл меҳнати ва хом ашё ресурсларига яқин бўлган соҳаларга йўналтиришга урғу беради. Юқорида кўриб чиқилганидек, ипак саноатидаги кластер моделлари тармоққа асосланган ёндашувлар ва асосий компонентлар таҳлилидан тортиб симуляция моделлари ва инвестиция стратегияларигача турлича. Ушбу моделлар операцияларни соддалаштириш, ресурсларни оптималлаштириш ва ипак ишлаб чиқариш кластерларининг рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради.

Дунё бўйича ипак саноатининг ўсиши, маҳсулдорлиги ва барқарорлигига таъсир кўрсатадиган турли муаммоларга дуч келмоқда. Бу муаммолар иқтисодий ва экологик муаммолардан тортиб технологик ва ижтимоий динамикагача.

Ҳиндистоннинг Ассам штатида ипак тўқимачилик кластерлари иқтисодий тенгсизликка дуч келади, бунда асосий кластер ҳудудлари юқори сифатли маҳсулотларга ихтисослашган бўлса, чекка ҳудудларда эса чекланган шароитларда арзонроқ маҳсулотлар ишлаб чиқарилади. Бу сиёсий рағбатлардан фойдаланишнинг тенгсизлиги туфайли иқтисодий ҳаракатчанликни чеклайди (Анураг & Дас, 2020).

Банарас ипак тўқув кластерида норасмий оилавий шогирдлик тизимлари ортиқча меҳнат бозорини яратиб, унумдорликнинг ошиши иш ҳақининг ошишига йўл қўймайди. Дизайнларнинг тез тарқалиши ва тақлид қилиниши гипер-рақобат ва консерватив ўзгаришларга олиб келади (Басоле, 2016).

Урушдан олдинги Японияда ипак ишлаб чиқариш саноатининг маҳаллий саноат кластерлари ҳосилдорликни оширувчи агломерация таъсиридан фойдаланган. Бироқ кам маҳсулдор ўсимликлар рақобат орқали ҳайдаб чиқарилди, бу ўсиш ва рақобат босимини мувозанатлаш зарурлигини таъкидлади (Аримото ва бошқ., 2014).

Ҳиндистонда ипак ишлаб чиқариш учун тут етиштиришнинг кенгайиши сув танқислигини кучайтиради ва озиқ-овқат хавфсизлигига таъсир қилади. Ғарбий Бенгалия ва Бихар каби тут экиш учун мос бўлган штатлар аллақачон сув танқислигини бошдан кечирмоқда, бу эса ушбу шартларнинг потенциал кучайишига олиб келади (Риссиарди ва бошқ., 2020).

Корея ипак саноати камайиб бораётган талаб ва кучайган рақобат билан курашмоқда. Менежерлар дизайн ва материалларни ишлаб чиқиш муҳимлигини тушунишади, лекин кўпинча операцион мослашувчанлик заруратини эътиборсиз қолдирадilar.

Эрон гилам саноати каби ривожланаётган мамлакатлардаги маҳаллий кластерлар мураккаб муҳит ва глобал қиймат занжирлари билан чекланган алоқалар туфайли қийинчиликларга дуч келмоқда. Ушбу кластерлар ички самарадорликни оширган ҳолда ташқи босимларни бошқариши керак (Саадатяр ва бошқ., 2020). Умуман олганда, ипак саноати кластерлари иқтисодий тенгсизлик, экологик барқарорлик, операцион самарасизлик ва чекланган глобал алоқалар каби кўплаб муаммоларга дуч келмоқда. Мазкур муаммоларни ҳал қилиш ҳар томонлама сиёсатни қўллаб-қувватлаш, ишлаб чиқариш техникасида инновациялар ва жаҳон бозорларига стратегик интеграцияни талаб қилади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ўзбекистоннинг асосий иқтисодий суянчлари ҳисобланган ипакчилик тармоғида кластер тизимини жорий этиш янги фаолият бўлиб, унинг пухта ташкил этилиши ушбу тизимнинг ривожига алоҳида аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан ҳам бу соҳани ҳар томонлама ўрганиш, яъни назарий-амалий жиҳатдан тадқиқ қилиш муҳим.

Мамлакатимизда ипакчилик тармоғида ҳам кластер тизими жорий этилган бўлиб, “74 та пилла-ипакчилик кластери ва 11 та уруғчилик корхонаси ташкил қилинди. Тут майдонлари 40 минг гектардан 55 минг гектарга кенгайди. Буларнинг натижасида пилла етиштириш ҳажми 2,5 баробар, ипак маҳсулоти экспорти 3 баробар кўпайди”⁴².

⁴² <https://bugun.uz/ozbekistonda-ipakchilik-tarmogida-klaster-tizimi-zhorij-etildi>

Маълумки, мураккаб қиймат занжири билан ажралиб турадиган ипак саноати турли манфаатдор томонларни, жумладан, ипакчилар, ишлаб чиқарувчилар, савдогарлар ва дизайнерларни ўз ичига олади. Ушбу манфаатдор томонларнинг муайян географик ҳудудларда кластерлаши ҳамкорлик, инновациялар ва самарадорликни осонлаштиради. Ушбу бўлимда ипакчилик саноатидаги мавжуд кластер тузилмаси умумий кўриниш берилган, асосий иштирокчиларнинг роли ва ўзаро алоқалари ёритилган.

1-жадвал

Ипакчилик класетрларини шаклланишида иштирок этувчи асосий манфаатдор томонлар ва уларнинг фаолияти

Манфаатдорлар	Фаолияти
ХОМ АШЁ ЕТКАЗИБ БЕРУВЧИЛАР	
Ипакчилик деҳқонлари	Ипак хомашёсининг асосий ишлаб чиқарувчилари ипакчилик билан шуғулланувчи фермерлар тут ўсимликлари ва ипак қурти етиштиришади. Улар кўпинча ресурсларни бирлаштириш ва билим алмашиш учун кооперативлар ёки уюшмаларга ташкил этилади.
Тут культиваторлари	Ипак қурти учун асосий озиқ-овқат манбаи бўлган тут культиваторлари ипак ишлаб чиқариш жараёнининг ажралмас қисмидир. Уларнинг жуғрофий жиҳатдан пиллачилик хўжаликлари яқинида жойлашгани тут барглари билан самарали таъминланишини таъминлайди.
ИПАК ИПЛARI ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИЛАРИ	
Ўраш бирликлари	Бу бирликлар пиллани ўраш орқали хом ипак ипларига айлантиради, бу нозик жараён бўлиб, малакали меҳнат ва махсус жиҳозларни талаб қилади. Пиллаларни ташиш харажатларини камайтириш ва пилла сифатини сақлаб қолиш учун, одатда, ипакчилик фермалари ёнида жойлашган.
Йигирув тегирмонлари	Гальтакдан сўнг, хом ипак иплари ипларга айлантиради, кейинчалик улар тўқиш ёки тўқиш учун қайта ишланади. Йигирув фабрикалари охириги ипак маҳсулотларининг сифати ва тузилишини аниқлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди.
ТЎҚИМАЧИЛИК ВА ТИҚУВЧИЛИК ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИЛАРИ	
Тўқув ва трикотаж бирликлари	Бу бирликлар ипак ипни матога айлантиради. Уларнинг ўлчамлари кичик ҳунармандчилик устахоналаридан тортиб йирик фабрикаларгача фарқланади. Тўқув жараёни жуда кўп меҳнат талаб қилади ва кўпинча малакали ҳунармандларни талаб қилади.
Кийим ишлаб чиқарувчилари	Мато ишлаб чиқарилгандан сўнг, кийим-кечак ва бошқа тайёр маҳсулотларга қайта ишланади. Кийим-кечак ишлаб чиқарувчилари маҳсулотларни лойиҳалаш, кесиш, тикиш ва тугатишда иштирок этиб, ҳар бир босқичда кўшимча қийматга эга.
ЁРДАМЧИ САНОАТ ВА МУАССАСАЛАР	
Бўяш ва пардозлаш бирликлари	Бу бирликлар ипак матога ранг қўшиш ва пардозлаш учун жавобгардир. Бўяш жараёни матонинг сифати ва жозибадорлигига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин.
Савдо уюшмалари	Ушбу ташкилотлар манфаатдор томонларга ҳамкорлик қилиш, билим алмашиш ва уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш учун платформа яратади. Улар кўпинча кластер бошқаруви ва сиёсатни тарғиб қилишда асосий роль ўйнайди.
Илмий-тадқиқот ва ривожланиш институтлари	Илмий-тадқиқот институтлари ипакчилик амалиётини такомиллаштириш, янги ипак навларини яратиш ва ишлаб чиқариш техникасини янгилашга қаратилган. Улар саноатнинг рақобатбардошлиги ва барқарорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга.

Манба: ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Ипакчилик тармоғида кластер тизимини тузилиши хорижий мамлакатларнинг бой тажрибасидан маълум. Уни ташкил этишда ҳар бир томонларнинг иштироки, ушбу кластер тармоғини шакллантириш нуқтаи-назаридан ҳам қандай шакллантирилишига боғлиқ. Негаки, ипакчилик саноатини ривожланиши аввало, уни озуқаси ҳисобланмиш тут дарахти бўлмиш қишлоқ хўжалигидан то сотишгача бўлган мураккаб жараёнларнинг натижасида содир бўлади. Бунини кетма-кетлигини қуйидаги 1-жадвалда шакллантириб, амалга ошириш кетма-кетлигида кўрсатишга ҳаракат қиламиз.

Юқорида кўриб чиқилганидек, ипакчилик саноатининг қўшилган қиймат занжири хом ашё ишлаб чиқаришдан то якуний маҳсулотгача бўлган бир неча босқичларни ўз ичига олади. Ҳар бир босқич маҳсулотга қиймат қўшади ва турли жараёнлар ва манфаатдор томонларни ўз ичига олади. Қиймат занжирини тушуниш самарадорликни ошириш ва инновациялар имкониятларини аниқлаш учун зарурдир.

Ипакчилик тармоғининг асоси бўлган пиллачилик тут дарахтларини етиштириш ва ипак қурти боқиш билан шуғулланади. Тут барглари сифати ва ипак қуртларига кўрсатилаётган ғамхўрлик ишлаб чиқарилаётган ипак сифатига бевосита таъсир қилади. Ипак қуртлари ўзларининг ҳаёт айланишини тугатгандан сўнг, ипак ўраш учун йиғиб олинган пилла йигирадилар. Ўрим-йиғимнинг вақти ва усули пилла сифатини сақлашда муҳим аҳамиятга эга.

Ўрим-йиғим пиллалари ўралаш орқали хом ипак ипларига қайта ишланади. Кейин бу иплар ипга айлантиради, бу жараён мустақамликни таъминлаш учун аниқлик ва тажрибани талаб қилади. Ипак иплари матога тўқилади ёки трикотажланади. Ушбу босқичда ҳунармандларнинг маҳоратини намойиш этувчи мураккаб шакллар мавжуд. Ипак мато ташқи кўриниши ва чидамлилигини ошириш учун бўяш ва пардозлаш жараёнларидан ўтади. Ушбу босқичда керакли ранг ва тўқималарга эришиш учун кимёвий ишловлар берилади.

Якуний маҳсулотлар, шу жумладан кийим-кечак, уй тўқимачилик ва аксессуарлар турли каналлар, жумладан, чакана савдо дўконлари, онлайн платформалар ва экспорт бозорлари орқали сотилади ва тарқатилади.

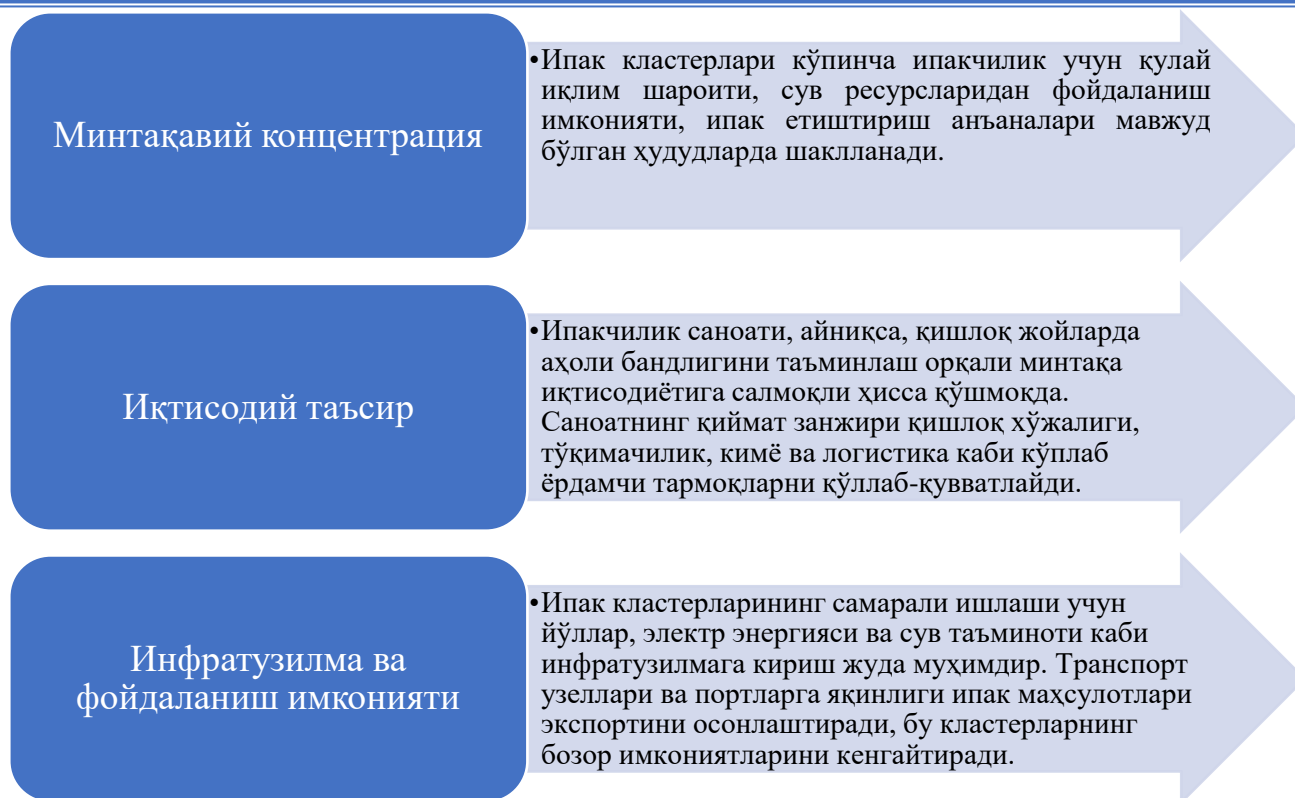
Хом ашё ва тайёр маҳсулотларни ўз вақтида ташишда самарали логистика муҳим аҳамиятга эга. Асосий бозорлар ва транспорт инфратузилмасига яқинлик ипак кластерларининг рақобатбардошлигига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин.

Автоматлаштирилган ўраш машиналари ва рақамли дизайн воситалари каби илғор технологияларни қўллаш маҳсулдорлик ва маҳсулот сифатини ошириши мумкин. Доимий инновациялар жаҳон бозорида рақобатбардош бўлиш учун зарурдир. Ипакчилик саноати, хусусан, ўраш, тўқиш ва бўяшда кўп малакали меҳнатга таянади. Ўқув дастурлари ва малака ошириш ташаббуслари юқори сифатли ишчи кучини сақлаб қолиш учун жуда муҳимдир.

Муайян ҳудудларда ипак саноати манфаатдор томонларнинг географик концентрацияси табиий кластерларни яратади. Ушбу кластерлар умумий ресурслар, инфратузилма ва билимлардан фойда кўради. Ипак кластерларининг ривожланиши ва рақобатбардошлигига таъсир кўрсатувчи омиллар 1-расмда келтирилган:

Инновациялар ва технологиялар ипакчилик саноатининг рақобатбардошлигини оширишда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Чунки янги технологияларни ўзлаштириш ва ипак кластерларида ўсиш ва самарадорликни оширишда инновацияларнинг роли ўрганилади.

Аввало, технологик инновацияларни олайлик, чунки автоматлаштирилган ўраш машиналарининг жорий этилиши ипак ипларининг мустақамлиги ва сифатини яхшилади, шу билан бирга меҳнат сарфини камайтиради. Рақамли асбоблар ва дастурий таъминот эса дизайн ва ишлаб чиқариш жараёнларини инқилоб қилиб, мато нақшлари ва кийимларида янада аниқлик ва ижодкорликни таъминлади.

1-расм. Ипак кластерларининг ривожланиши ва рақобатбардошлигига таъсир кўрсатувчи омиллар

Манба: ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Шу билан бирга, илмий-тадқиқот ишларига сармоя киритиш ипакнинг янги навларини яратиш, ипак қуртининг касалликларга чидамлилигини ошириш ва ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш учун зарур. Илмий-тадқиқот институтлари, университетлар ва саноат манфаатдор томонлари ўртасидаги ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатлар ипакчилик амалиётида самарали ютуқларга олиб келиши мумкин.

Биз ипакчилик саноатида кластерлаш тизимида муваффақиятга эришган кўпгина хорижий минтақаларни кўриб чиқишимиз мумкин. Кўпинча “Дунёнинг ипак пойтахти” деб аталадиган Сучжоу минг йилдан ортиқ вақтдан бери ипак ишлаб чиқаришнинг бой тарихига эга. Шаҳардаги ипак кластери ўзининг юқори сифатли маҳсулотлари ва инновацион дизайни билан машҳур. Сучжоу муваффақиятига ҳисса қўшадиган асосий омиллар:

1. Кучли анъана ва тажриба, сабаби Сучжоунинг узоқ йиллик ипак ишлаб чиқариш анъанаси малакали ишчи кучи ва ҳунармандчилик маданиятини тарбиялаган.

2. Замонавий технологиялар интеграцияси, чунки Кластер маҳсулдорлик ва маҳсулот сифатини ошириш учун замонавий технологиялар, жумладан автоматлаштирилган тўқув машиналари ва рақамли дизайн воситаларини ўз ичига олди.

3. Ишлаб чиқарувчилар, дизайнерлар ва тадқиқот институтлари ўртасидаги кучли тармоқлар ўртасидаги доимий ҳамкорлик доимий такомиллаштиришга ёрдам берди.

Эътибор берадиганимиз ушбу мамлакатлар мисолида кластерлаш аҳамиятлими ёки ипакчилик соҳасини ривожланишида бошқа омилларнинг таъсири борми деган қарашдир. Бошқа бир мисолни кўрайлик, Ҳиндистоннинг жанубий қисмидаги Майсор шаҳри ҳашаматли Mysore Silk Cluster сарилари билан машҳур. Mysore Silk Cluster ипак кластери географик омиллар, маданий мерос ва давлат томонидан қўллаб-қувватланиши кластер муваффақиятига қандай ҳисса қўшишининг ёрқин намунасидир.

Karnataka Silk Industries Corporation (KSIC) davlat korxonasi Mysore Silk Clusterini qўllab-қувватlashda хал қилувчи роль ўйнайди. Корхона ипакчиликдан тортиб то якуний маҳсулотгача бўлган барча қиймат занжирини назорат қилиб, сифат ва изчилликни таъминлайди.

Mysore Silk Cluster Жанубий Ҳиндистон маданиятининг ажралмас қисми бўлиб, айниқса тўй ва фестиваллар учун ушбу маҳсулотларга барқарор талабни таъминлайди. Кластерда пухта танланган ипак қурти зотларидан тортиб тўқув ва пардозлаш жараёнларигача бўлган юқори сифатли ишлаб чиқаришга устувор аҳамият берилади.

Юқоридаги кластернинг барқарорлигини таъминlashда ҳукуматнинг қўллови, маданий ҳаёт тарзи ва сифатли ишлаб чиқариш таъсир этганлигини англашимиз мумкин. Шундай экан ипакчилик кластерини ташкил этишда кучли малакадан тортиб худудий талабгача бўлган омилларнинг таъсири катта. Шу сабабли ҳам Ўзбекистонда ипакчилик тармоғидаги кластер тизимининг ривожланишида кўплаб омилларни ўрганиш лозим бўлади.

Ипакчилик саноатидаги кластер тизими фойдали бўлсада, кўпинча унинг тўлиқ салоҳиятига тўсқинлик қилувчи муаммоларга дуч келади. Ипак кластерларининг самарадорлиги, инновациялари ва барқарорлигини оширишга қаратилган турли услубий жиҳатларни ўрганиш лозим бўлади. Бу жиҳатларга камчиликлар ва муаммоларни аниқлаш, илғор тажрибаларни солиштириш, таълим ва кадрлар тайёрлашни такомиллаштириш ҳамда илғор технологияларни интеграциялаш киради.

Кластер тизимини самарали такомиллаштириш учун биринчи навбатда ипакчилик саноатидаги мавжуд камчиликлар ва муаммоларни аниқлаш муҳим аҳамиятга эга (2-жадвал).

2-жадвал

Ипакчилик кластерларини такомиллаштиришдаги муаммолар

МУАММО	АСОСИ
Мувофиқлаштиришнинг йўқлиги	Ипак кластерлари кўпинча фермерлар, ишлаб чиқарувчилар ва савдогарлар каби манфаатдор томонлар ўртасида чекланган мувофиқлаштириш мавжуд. Ушбу муаммо таъминот занжиридаги самарасизликка, номувофиқ сифатга ва операцияларни кенгайтиришда қийинчиликларга олиб келиши мумкин.
Молиялаштиришнинг чекланганлиги	Ипакчилик саноатидаги кўплаб кичик ва ўрта корхоналар молиялаштиришга эришиш учун курашмоқда. Капиталнинг етишмаслиги уларнинг янги технологияларга сармоя киритиш, ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш ва инновациялар қилиш қобилиятига тўсқинлик қилади.
Чекланган бозорга кириш ва брендинг	Маҳсулотларининг юқори сифатига қарамай, ипак кластерлари ҳам ички, ҳам халқаро миқёсда кенгроқ бозорларга чиқишда қийинчиликларга дуч келиши мумкин. Брендингни яратиш бўйича саъй-ҳаракатларнинг етарли эмаслиги кластерларга ўз маҳсулотларини ажратиб кўрсатишга тўсқинлик қилиши мумкин.
Малака етишмаслиги ва ишчи кучини ривожлантириш	Ипакчилик саноати асосан малакали ишчи кучига таянади, бироқ кўпгина кластерлар малакали ишчилар етишмаслигига дуч келмоқда. Бу етишмовчиликни ўқув дастурлари етарли эмаслиги, ишчи кучининг қариши ва ёш авлод ўртасида қизиқишнинг йўқлиги билан боғлаш мумкин.

Манба: ўрганишлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

2-жадвалга аҳамият берадиган бўлсак, ипакчилик саноати ва бошқа соҳалардаги муваффақиятли кластерлардан ўрганиш такомиллаштириш учун муҳим аҳамият касб этади. Тажрибаларга суянадиган бўлсак, кластер ичидаги манфаатдор томонлар ўртасидаги кучли тармоқлар ва ҳамкорлик алоқаларни яхшилаш, ресурсларни алмашиш

ва инновацияларни ривожлантиришга ёрдам беради. Муваффақиятли кластерлар кўпинча мунтазам ўзаро алоқаларни ва муаммоларни жамоавий ҳал қилишни осонлаштирадиган форумлар ёки уюшмаларга эга.

Бошқа томондан, сифатни назорат қилиш бўйича қатъий чоралар ва стандартлаштириш амалиётларини амалга ошириш маҳсулотнинг изчиллигини сақлашга ва сифат учун обрў-эътиборни оширишга ёрдам беради. Бу ипак учун стандартлаштирилган баҳолаш тизимларини қабул қилишни ва тегишли сертификатларни олишни ўз ичига олади.

Шунингдек, кластерлар ўз бозорларини диверсификация қилиш ва кучли брендинг стратегияларини ишлаб чиқишдан фойда олишлари мумкин. Бу бозорларни аниқлаш, ипак маҳсулотларининг ноёб атрибутларини (масалан, экологик тозаллик ёки маданий мерос) тарғиб қилиш ва рақамли маркетинг каналларидан фойдаланишни ўз ичига олади.

Юқоридагиларга асосланадиган бўлсак, ҳукумат сиёсати ипак кластерларининг ривожланиши ва барқарорлигини қўллаб-қувватлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Ҳукуматлар субсидиялар ва паст фоизли кредитлар орқали ипакчилик саноатидаги кичик ва ўрта корхоналарга янги технологияларга сармоя киритиш, операцияларни кенгайтириш ва маҳсулот сифатини яхшилашга ёрдам беришлари мумкин.

Транспорт тармоқлари, электр таъминоти ва рақамли уланиш каби инфратузилмага сармоя киритиш ипак кластерлари самарадорлигини сезиларли даражада ошириши мумкин. Яхшилانган инфратузилма хомашё, бозорлар ва технологик ресурслардан яхшироқ фойдаланиш имконини беради.

Илғор технологияларни интеграциялаш ва инновацияларни қўллаб-қувватлаш ипакчилик кластерларининг рақобатбардошлигини оширишнинг калитидир. Кластерлар ушбу технологияларни, эҳтимол, ҳамкорликдаги инвестициялар ёки давлат ёрдами орқали ўзлаштириш имкониятларини ўрганишлари керак.

Ушбу кўриб чиқилган услубий жиҳатлар ипакчилик саноатида кластер тизимини такомиллаштириш учун кенг қамровли асос яратади. Камчиликлар ва муаммоларни бартараф этиш, илғор тажрибаларни таққослаш, қўллаб-қувватловчи сиёсатни амалга ошириш, таълим ва кадрлар тайёрлашни яхшилаш ва технологик инновацияларни ўзлаштириш орқали ипак кластерлари рақобатбардошлиги, барқарорлиги ва чидамлилигини ошириши мумкин. Ушбу методологияларни муваффақиятли қўллаш саноат манфаатдор томонлари, давлат идоралари ва илмий муассасалар ўртасида ўсиш ва инновациялар учун қулай экотизимни қўллаб-қувватловчи ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатларни талаб қилади.

Хулоса ва таклифлар.

Ипакчилик саноати чуқур маданий илдизлари ва муҳим иқтисодий ҳиссаси билан ривожланиш учун катта имкониятларга эга. Бироқ саноатнинг рақобатбардошлигига кўпинча эскирган амалиётлар ва бозорга киришнинг чекланганлиги тўсқинлик қилади.

Ҳозирги кластер тузилмасининг батафсил таҳлили турли манфаатдор томонлар, жумладан, ипакчилик фермерлари, ишлаб чиқарувчилар ва ёрдамчи тармоқларнинг роли ва ўзаро алоқаларини таъкидлади. Қиймат занжири таҳлили хомашё ишлаб чиқаришдан тайёр маҳсулотгача бўлган қиймат қўшиладиган муҳим босқичларни аниқлади ва мувофиқлаштириш ва сифат назорати муҳимлигини таъкидлади. Муваффақиятли кластерлардан олинган амалий тадқиқотлар билан бир қаторда географик ва иқтисодий омиллар рақобатбардошлик ва барқарорлик омиллари ҳақида тушунча берди.

Ипак саноати истиқболи ва ўсиш имкониятлари муҳим муаммолар билан тўлиб-тошган. Ҳамкорлик ва инновацион ёндашувни қўллаш орқали саноатдаги манфаатдор томонлар янада мустаҳкам ва рақобатбардош кластер тизимини яратиши мумкин.

Мувофиқлаштириш, қарор қабул қилиш ва ресурсларни тақсимлашни осонлаштириш учун барча асосий манфаатдор томонлар гуруҳлари вакилларида иборат уюшма шаклидаги фаолиятни ривожлантириш ва фаоллигини ошириш лозим. Чунки мунтазам манфаатдор томонларнинг иштироки орқали ҳамкорликни рағбатлантириш, илғор тажрибаларни алмашиш ва умумий муаммоларни ҳал қилиш мумкин.

Шунингдек, ҳукумат ва институционал қўллаб-қувватлашдан фойдаланиш лозим, яъни ҳукуматга соҳани ривожлантиришда янги технологияни ўзлаштириш ва инновациялар учун солиқ имтиёзларини таъминлайдиган стратегиялар тақдим қилиш лозим.

Шу билан бирга чиқарилган маҳсулотни реализация қилиш учун бозорни диверсификация қилиш стратегияларини ишлаб чиқиш, ипак маҳсулотларининг ўзига хос хусусиятларини таъкидлаб, ички ва халқаро бозорларни аниқлаш керак бўлади.

Юқоридагиларга асосланадиган бўлсак, ипак саноати анъаналар ва инновациялар салоҳияти уйғунлиги билан ҳал қилувчи паллада турибди. Ҳамкорлик ва инновацион ёндашувни қўллаш орқали манфаатдор томонлар янада мустақкам ва рақобатбардош кластер тизимини яратиши мумкин.

Адабиётлар/ Литература/ Reference:

Anurag, P., & Das, K. (2020). *Inclusion and Innovation Challenges in Handloom Clusters of Assam.*, 75-99. https://doi.org/10.1007/978-81-322-3929-1_4.

Arimoto, Y., Nakajima, K., & Okazaki, T. (2014). *Sources of productivity improvement in industrial clusters: The case of the prewar Japanese silk-reeling industry.* *Regional Science and Urban Economics*, 46, 27-41. <https://doi.org/10.1016/J.REGSCIURBECO.2014.02.004>.

Basole, A. (2016). *Informality and Flexible Specialization: Apprenticeships and Knowledge Spillovers in an Indian Silk Weaving Cluster.* *Development and Change*, 47, 157-187. <https://doi.org/10.1111/DECH.12216>.

Dilnoz Mukhammadieva, Shavkat Urokov *Imitation Model of Activity of the Industrial Complex.* (2019). *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 9(2), pp.2530–2533. doi:<https://doi.org/10.35940/ijitee.b7146.129219>.

Hashino, T., & Otsuka, K. (2013). *Cluster-based industrial development in contemporary developing countries and modern Japanese economic history.* *Journal of The Japanese and International Economies*, 30, 19-32. <https://doi.org/10.1016/J.JJIE.2013.09.001>.

Patichol, P., Wongsurawat, W. and M. Johri, L. (2014). *Upgrade strategies in the Thai silk industry: balancing value promotion and cultural heritage.* *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 18(1), pp.20–35. doi:<https://doi.org/10.1108/jfmm-09-2011-0059>.

Ricciardi, L., Karatas, S., Chiarelli, D., & Rulli, M. (2020). *Environmental sustainability of increasing silk demand in India.* . <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu2020-19986>.

Saadatyar, F., Al-Tabbaa, O., Dagnino, G., & Vazife, Z. (2020). *Industrial clusters in the developing economies: Insights from the Iranian carpet industry.* *Strategic Change.* <https://doi.org/10.1002/JSC.2324>.

Shakhrukh, M., & Sabokhat, I. (2015). *Classing approach to analyzing the investment space of silk industry of Uzbekistan.* *European journal of economics and management sciences*, 31-33. <https://doi.org/10.20534/EJEMS-15-2-31-33>.

Wang, H., Tao, T., & Fei, W. (2013). *Cluster Analysis of the Chrysalis Silk Production Provinces in China.* *Advanced Materials Research*, 796, 323 - 326. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.796.323>.

Xiao-bin, J. (2007). *Investigation of external relationship of industrial clusters in the view of scale-free networks -a case study of silk textile industry clusters in shengze town.* *Economic Geography.*